



NERIJUS STASIULIS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

# KŪRYBOS VISUOMENĖ LIETUVOJE: KŪRYBOS SAMPRATOS ESKIZAS

Creative Society in Lithuania:  
a Sketch of the Conception of the Creative

## SUMMARY

This is the first of a series of three articles surveying Lithuanian research on creative society. It discusses what has shown up to essentially characterize the conception of the creative. These characteristics in both academic science and art are exhibited. It is maintained that the contemporary creative-technological time, or the currently striving-to-emerge creative society, can be fruitfully understood by invoking the concepts of Bergsonian *élan vital* and Heideggerian *Ge-stell* (and that related one of *subiectum*). The conception of the creative, which substantiates both scientific and artistic activity, is to be related to various manifestations of subjectivity, i.e. to the derivation of actuality from subjectist creativity. Also, this conception merges the essential distinctions of modernity (such as rationality and irrationality etc.) and strives for a merging of separated regions of creativity into the development of (the reflection over) technological-creativity.

## SANTRAUKA

Tai pirmasis iš trijų straipsnių serijos, skirtos apžvelgti kūrybos visuomenės tyrimus Lietuvoje. Jame aptiriamos šių tyrimų metu išryškėjusios kūrybos visuomenę grindžiančios kūrybos sampratos esminės charakteristikos. Atskleidžiama šių charakteristikų raiška tiek akademiniam mokslui, tiek mene. Teigiama, kad nūdienį kūrybinį-technologinį metą, arba nūnai siekiančią rasti kūrybos visuomenę, prasmingai galima apmąstyti kritiškai pasitelkus Bergsono *élan vital* ir Heideggerio *Ge-stell* (ir jam giminingą *subiectum*) konceptus. Tiek mokslinę, tiek meninę veiklą grindžianti kūrybos samprata sietina su įvairiomis subjektiškumo apraiškomis – tikrovės kildinime iš subjektinio kūrybiškumo. Taip pat šiai sampratai būdinga sulieti anksčiau modernybei esmingas dualistines (racionalumo ir iracionalumo etc.) skirtis bei siekti atskirų kūrybiškumo regionų susiliejimo vienoje technologinio-kūrybiškumo (apmąstymų) sklaidoje.

RAKTAŽODŽIAI: technika, subjektas, kūryba, kūrybos visuomenė, interdiscipliniškumas.

KEY WORDS: technology, subject, the creative, creative society, interdisciplinarity.

Moderniuosius (ir postmoderniuosius) laikus apibrėžia kūrybiško *subiectum* samprata (tiesa, savo šaknimis siekianti dar antiką). Šis savuoju subjektyvumu, besireiškiančiu kūrybiškai-technologškai, skiriasi nuo heidegeriškojo (Heideggerio ar, tam tikra prasme plačiau, fenomenologinę filosofiją nurodo ne vienas kūrybos visuomenės tyrinėtojas Lietuvoje) *Dasein* („subjekto“) tuo, kad pastarasis, kaip būties atvėrimo vieta, yra tai, ką galima pavadinti ekstatische aktyvumo-pasyvumo vienviene, o pirmasis, išlaisvintas nuo pasyvumo momento, yra orientuotas į šia prasme absoliutų aktyvumą. Šio aktyvumo raiška ir sudaro postmodernios kūrybos esmę. Kadangi, kaip žinia, mūsiškė epocha heidegeriškai apibūdinama *Gestell* ir kitais *būties užmarštį* nusakančiais įvardijimais, tad būtent minėtasis absoliučiai-aktyvusis *subiectum* yra šį laikmetį grindžiantis principas<sup>1</sup>. Galima sakyti, kad geriausią šio aktyvumo, apibūdinamo laisvės, atvirumo, individualumo, kūrybiškumo ir pan. aspektais, išraišką randame dar XIX–XX a. sandūroje rašiusio Bergsono *élan vital* koncepte. Būtent šio filosofo (ir jo minties tęsėjų) išreikšta kūrybinės tikrovės samprata grindžia dabartinį būvį ir jo skirtis, arba *prieštaras* (racionalumo ir iracionalumo, praeities ir ateities, stabilumo ir naujumo, individualumo ir bendruomeniškumo, dvasios ir materijos, teorijos ir praktikos etc.), bei siekį iš jų vaduotis jas *suvienijant* ar *suliejant*<sup>2</sup>. Be to, būtį Heideggeris supranta kaip ontologijos istorijoje apmąstomą *vienį* (besiskiriantį nuo vieno to arba substancijos), tad būties užmarštis kartu reiškia vienio užmarštį kaip dar graikų įgalinto skaidančio, arba atomizuojančio, žvilgsnio radikalizavimą. Šis

radikalizavimas reiškia ir tai, kad skirtingi tikrovės regionai bei jų tyrimai yra fundamentaliai vienas nuo kito atskirti taip, kad net bet koks jų siekiamas suartėjimas, bendradarbiavimas ar suliejimas remiasi šia pirmine jų skaida<sup>3</sup>. Tačiau taip pat reikia pažymėti, kad *subiectum* epocha tapatinama ne tiek su individualizmu, kiek būtent su kūrybiškumu-technologišku, mat individo sureikšmėjimas tėra viena iš jo galimų apraiškų.

Kačerauskas<sup>4</sup> ((post)moderniai suprastą) terminą „kūryba“ laiko romėniškojo „*creatio*“ vertimu ir nurodo, kad šis vėliau, viduramžiais, įgyja krikščioniškąją kūrimo iš nieko prasmę, kurią pasisavinant dar vėliau, moderniaisiais laikais, ji pirmiausia tampa poeto kūrimu *de novo*, o dar vėliau (XIX a.) – vien estetikos kategorija ir vien meno privilegija; galiausiai XX a. amžiuje ši samprata jau išsiplėčia, savaip išsiplauna ir kūrėjais pripažįstami jau ir mokslininkai bei inžinieriai. Kūrybos terminas dabar apima visą šią (meno ir mokslo) veiklą, kuri (gali būti) organizuojama ir skatinama jai sudarant tinkamą (socialinę) aplinką. Viduramžiais kūryba buvo dieviška, o [post]modernybėje galima kalbėti apie pačios kuriančios visuomenės sudievinimą: „medijomis ir technologijomis esą galima sukurti naują pasaulį, naują individą, naują visuomenę ir visai nesunkiai – tiek individo, tiek visuomenės laimę.“<sup>5</sup> Šioje sampratoje esama tam tikro *idealizmo*, vadavimosi iš *materialių* apibrėžčių: kūrybos visuomenės sampratai esminga, kad tiek individas, tiek visuomenė kūrybinę veiklą tapatina su laimės (o ne, pavyzdžiui, turto) siekiu.

„*Creatio*“ autorius atskiria nuo „*facere*“, kurį laiko labiau atitinkančiu grai-

kiškąjį „poiesis“. Pastarasis esą labiau akcentuoja išankstinio duotumo nužymimas ribas, o pirmasis – naujumą<sup>6</sup>. Tačiau, remiantis Heideggerio įdirbiu ir atsižvelgiant į bet kokiai kūrybai esmingą laikiskumo matmenį, galima kalbėti apie šių dviejų sampratų – *creatio* ir *poiesis* – „bendrajį vardiklį“, fundamentaliai apmąstant vakarietišką ontologijos istoriją nuo graikų iki šių dienų kaip *vieno* principo vyktį; tokia prieiga leistų giliau apmąstyti pačios kūrybos prigimtį istoriniame kontekste, bet kartu neišvelti į duotumo ir naujumo dichotomiją, taip pat ikimoderniojo bei (post)moderniojo mąstymo nevaisingą priešpriešą<sup>7</sup>. Tai leistų pažvelgti į kūrybos sampratą ontologiniu (o ne vien humanistiniu) požiūriu, be to, dėl savo kaip skirtingų tikrovės ar tyrimo sričių *pamatinio vienumo* pagavos tokia žiūra teiktų galimybę viename tyrime apimti ir darniai apmąstyti šias skirtingas sritis ir jų tyrimo rezultatus.

J. Barevičiūtė<sup>8</sup> svarsto ir siekia pateisinti humanitarinių ir socialinių mokslų (toliau – HSM) vietą kūrybos visuomenėje, kuriai toną užduoda pirmiausia technologijos, ypač informacijos ir komunikacijos, ir jas plėtojantys technologiniai ir fiziniai mokslai, parodydama, kad HSM taip pat pasižymi dideliu kūrybiškumu, novatoriškumu ir todėl, kitaip, nei būtų galima abejoti vadovaujantis technomoksliniu standartu, gali vertai vadintis mokslais.

Barevičiūtė išskiria bei apibrėžia kūrybiškumą ir kūrybingumą. Kūrybiškumas siejamas su individualiu „žmogaus tipu“, jo (individualiu) novatoriškumu, naujumu, nestandartiniu mąstymu, netradicinių idėjų generavimu ir pan. Šį gebėjimą autorė lygiagrečiai apibūdina

ir originalumu<sup>9</sup>; tačiau turėtume pažymėti, kad tikraja savo reikšme šis žodis nurodo tiek naujumą, naujoviškumą, tiek ir sąsają su ištaka, kilme, pradžia ar net pirmapradiškumu<sup>10</sup>, tad pranoksta tai, kas autorės vadinama „kūrybiškumu“. O kūrybingumas aptariamame straipsnyje labiau siejamas su gebėjimu, galių ar talentų sklaida visuomenėje, pasirodymu viešumoje, prasmingų veiklų, pavyzdžiui, mokslinės, ėmimusi. Kūrybiškumo ir kūrybingumo santykis esąs tas, kad tik „standartus ir šablonus laužantis“ kūrybiškas mąstymas galės būti kūrybingas, t. y. realizuotis prisidedamas prie (nagrinėjamuoju atveju) mokslo ir jo komunikavimo su visuomene sklaidos. Grindžiant HSM vertę autorei svarbu pabrėžti jų kūrybiškąjį momentą.

Pabrėžtina, kad šitaip apibūdinamas mokslas – vakarietiškas, nuo rytietiškojo besiskiriantis tuo, kad remiasi ne vadinamąja nusistovėjusia senąja išmintimi, o iš visų dogmų, kaip teigiama, išsivadavusio laisvos, nors ir komunikuojamumo apibrėžtoje mokslinėje bendruomenėje (ypač technologinių-fizinių mokslų atveju) reikalavimo įreminamos, sąmonės minties novatoriškos plėtros. Dabartiniam civilizaciniam Vakarų vyksmui Rytai (pavyzdžiui, Kinija) gali „prilygti“ tik tiek, kiek susilpnėja „religinių dogmų“ laikymasis<sup>11</sup>. Mokslo ar jo srities esmė – kuo didesnė ir spartesnė pažanga, inovacijų generavimas, kildinamas iš mokslinių kūrybiškų bei kūrybingų sprendimų (tarpusavyje susiję atradimai ir išradimai arba, pasakyčiau, atradimai-išradimai), kurių pobūdis ir suteikia tam tikrą kryptį vienai ar kitai mokslo sričiai. Įdomu, kad šie sprendimai, esmingi tiek HSM, tiek technologiniams mokslams, kaip nu-

rodo autorė, gali būti savo ištaka ir neracionalūs (pavyzdžiui, ateiti sapno metu)<sup>12</sup>. Skirtumas tarp technologinių ir HS mokslų tas, kad pastarieji kuria pasaulį atnaujindami ne technologijas ir pan., o egzistencijos lauką – beje, siūlydami naujas vertybių sistemas, plėtodami naujas kompetencijas, formuodami viešąją nuomonę ir t. t.<sup>13</sup> Tad čia nurodomas tiek technologinės, tiek socialinės mūsų meto kūrybos sampratos bendrumas, kaip tik jį kaip bendrą technikos esmę (technologinį-kūrybinį subjektiškumą) *Ge-stell* žodžiu apmąsto Heideggeris<sup>14</sup>.

Barevičiūtė gina HSM moksliskumą ne vien nurodydama jų reikšmingą vaidmenį technologinėje-informacinėje-komunikacinėje kūrybos visuomenėje, jiems atsinaujinant dėl naujų technologijų plėtros įtakos ir taip skverbiantis į verslo, meno, kasdienės ir kitas aplinkas (tai liudija aukštą HSM novatoriškumą bei kūrybiškumą), bet ir prisimindama, kad ir „objektyvesniesiems“ mokslams būdingas subjektyvumo momentas, – mat tam tikrais atvejais nesutariama ar tiesiog keblu arba net neįmanoma nustatyti, kuri teorija, argumentavimo būdas yra geriau pagrįsti, objektyvesni, taigi moksliškesni. Šiame iracionalumo ir racionalumo skirtimi ir jos narių susiliejimu paremtame svarstyme atsispindi judėjimas šių dviejų mokslo šakų bendros ontologinės kilmės suvokimo link.

Itin reikšminga kūrybos visuomenės sklaidoje tampa Barevičiūtės aptariama kūrybinio žinojimo samprata. Kūrybinio žinojimo tipą steigia HSM atsisakydami savo „uždarumo“ ir nepritaikomumo ir peržengdami siauras universiteto ribas. Toks žinojimas susieja žinojimo technologijas, komunikacijos ir informacijos

mechanizmus, žinojimo organizavimo ir vadybos problematiką, tad skatina susi-  
pinti humanitarinių, socialinių (ir ekonominių) krypčių tyrinėjamus aspektus, apimti ir tokias nūdienės visuomenės tendencijas kaip naujų kūrybos ir kultūros sektorių, technologinių inovacijų šaltinių plėtra, išitvirtinimas, analizė ir interpretacija. Kitaip tariant, kūrybinis žinojimas skleidžiasi kaip skirtingų HSM (pridurčiau, kad ne tik jų) integravimas ir konsolidavimas<sup>15</sup>.

Kūrybiškumo perkėlimą iš siaurų akademinų HSM ir meno sričių į visuomenę ir kultūrą Barevičiūtė vadina kūrybiškumo sudaiktinimu. Jam, anot Feyerabendo sampratą eksploatuojančios autorės, esą esmingiausia net ne ankstesni mokslo rezultatai, bet pats neturintis sustoti mokslo procesas, jo nevaržomos pastangos pirmyn, kurias gali inspiruoti net periferinės veiklos ar žaidimai. Tad mokslai integruojasi ne tik tarpusavyje, bet ir su nemokslais – praktinėmis veiklomis. Šis naujasis teorijos ir praktikos susiliejimas reiškiasi kaip informacijos ir komunikacijos procesų plėtojimas ir valdymas, kultūros bei kūrybos vadyba ir integravimas į rinką, technologijų veikiamų naujų mąstymo ir gyvenimo būdų steigimasis, netradicinių meno formų iškilimas, gyvenamojo pasaulio virsmo globaliu procesai, jų atitinkamas pobūdis, kryptys ir t. t.<sup>16</sup>

Netradicinių meno formų iškilimą ar, kaip minėta, postmoderniąją kūrybos sampratą apskritai grindžia iš esmės iš anksto atskirtų esaties sandų (pvz., tikrovės ir jos refleksijos) tam tikros sąveikos, vienumo ar susiliejimo siekis. A. Juzefovič nūdienės kūrybos bruožus aptaria straipsnyje<sup>17</sup>, parašytame į įprastus kano-

nus ne visada atsižvelgiančia anglų kalba, kuria pasirenka tirti belgų surrealistų Rene Magritte'o, konceptualizmo pradininko amerikiečio Josepho Kosutho, lietuvių fotorealisto Algimanto Švėgždos ir šiuolaikinio jauno dailininko Konstantino Gaitanži darbus. Tiriama, kaip *sąveikauja* tekstas, atstovaujantis diskursui, ir vaizdas, atstovaujantis tikrovei. Išskiriami šie sąveikos būdai: a) žodis ir vaizdas sykiu vienas kitą paneigia ir patvirtina (Magritte'o *Čia ne pypkė*); b) žodis steigia vaizdą (Kosutho *Viena ir trys kėdės*); c) žodis išplečia ir tikrovę, ir jos vaizdą (kasdieniai daiktai Švėgždos kūrinuose); d) ir žodžiai, ir vaizdai sukuria fiktyvią, nesančią tikrovę (Gaitanži *Negyva roko žvaigždė*). Anot autorės, kad ir kuriuo iš būdų būtų sąveikaujama, visada *žodis* gali išplėtoti vaizduojamo objekto materialiąją būtį. Aptariamais atvejais *žodis* (jį čia turime suprasti kaip *kūrybiškumo* subjekto sinonimą) tampa būtina vaizdo kūrybinės sklaidos prielaida ir sąlyga.

Pirmiausia aptariant Magritte'o kūrinį pasiremiam Foucault, Merleau-Ponty, Podorogos mintimis. Teigiama, kad šis kūrinys „kažkaip“ apverčia *tradicinius* vaizdo ir kalbos santykius, nes šalia vaizduojamos pypkės parašyti žodžiai yra *nutapyti*, taigi yra vaizdai<sup>18</sup>. Jie ne papildo ar pratęsia, bet pakeičia paveikslo „žinią“: du diskursai (nutapyta pypkė ir nutapyti žodžiai „Čia ne pypkė“) *prieštaringi* vienas kitam. Anot Juzefovič, šie paveikslai *dekonstruoja* tradicinę sistemą ir daro šiuos paveikslus paradoksalius, nevienaprasmius. Tačiau autorė taip pat siekia ir prieštaravimų suliejimo<sup>19</sup> klausdama ir to, ar išties šie du paveiksliniai diskursai prieštaringi. Jos teigimu, jeigu prisimintume Merleau-Ponty nurodytą skirtumą

tarp vaizdo ir jo prototipo, tai turėtume tarti, kad užrašas paveiksle teisingas: nutapyta pypkė tikrai *nėra* pypkė (tai daiktas, rūkymo įrankis). Tai patvirtinant pasitelkiama ir Podorogos mintis, esą tikroji pypkė yra *dar* neįvardyta, o įvardytas vaizdas *jau* nėra pypkė<sup>20</sup>. Net jeigu meno kūrinyje vietoj nutapytos pypkės prikabinėtume pačią pypkę, ji jau būtų nebe pypkė (rūkymo įrankis), o tik savo atvaizdas, šitaip pypkė praranda ir savo pavadinimą. Tad daroma išvada, kad nėra skirtumo tarp (grynujų) įvardijimų „Čia yra pypkė“ ir „Čia yra ne pypkė“<sup>21</sup>.

Kitame autorės aptariamame Magritte'o paveiksle (*Dvi paslaptys*), kuris plėtoja tą pačią temą, kaip ir aptartasis, vaizduojamas tas pats jau minėtas pypkės paveikslas kaip nutapytas įrėmintoje lentoje ir virš šios lentos laisvai kabanti už ją didesnė (tikra?) pypkė. Abiem atvejais atkreipiamas dėmesys į daikto ir jo įvardijimo neatitikimą, jiems tegalint susitikti diskurse (arba minėtuose paveiksluose). Tad regime tikrovės nusavinimą diskursui („žodžiui“). Žodį čia turėtume suprasti net kaip pasyviai aktyvų *logos*, kaip absoliučiai aktyvų, nusavinantį ir šitaip kuriantį.

Juzefovič aptaria ir Kosutho kūrybą. Šiuo atveju žodis steigia vaizdą, nes konceptualiame mene tikimasi, kad kūrinio autorius pasižymės sofistikuotu žinojimu ir reflektviu savo tradicijos suvokimu, ir tai tampa svarbiau nei menininko meistriškumas ar medžiaga, su kuria dirbama. Koks yra trijų Kosutho meno kūrinį sudarančių kėdžių – tikros kėdės, kėdės fotografijos ir jos padidinto enciklopedinio apibrėžimo – statusas? Kosuthas teigia, kad apibrėžimas yra tikroji kėdė, nes tik dėl jo kėdė yra kėdė. Kad

pabrėžtų kėdžių-daiktų *atsitiktinumą*, Kosuthas kiekvienoje parodoje naudavo vis kitą fizinę kėdę ir jos nuotrauką. Juzefovič čia mato akivaizdžią (anksatyvojo) Wittgensteino, skyrusio pirmenybę loginiam vaizdui, arba vardui, įtaką, o žvelgdama dar toliau į filosofijos istoriją, šią sampratą randa Platono, teigusio, kad „idėja (daikto vardas, apibrėžimas)“<sup>22</sup> yra ankstesnė ir tikresnė už pačius daiktus, vien tik momentinius, netobulus ir sau nepakankamus, filosofijoje. Tačiau čia dėtėtų nesutikti su autorė, mat Kosutho sampratoje randamą *xorismos* galima suprasti vėlgi kaip moderniojo („karteziškojo“) dualizmo variantą, o nei (ankstyvajam) Wittgensteinui „loginis vaizdas“ nereiškia aukščiausio tikrovės pažinimo, nei Platonui apibrėžimas, be to, šiems filosofams negalima priskirti dualizmo, bent jau Platonui negalima priskirti ir *atsitiktinumo* sampratos (besirandančios veikiau tik Epikūro mintyje), kurią reikia atskirti nuo graikiškojo ne-esmės supratimo<sup>23</sup>. O nuo išankstinės tikrovės skaidos priklausančioje Kosutho sampratoje, priešingai, meno apibrėžimas tampa pačiu menu<sup>24</sup>, be savojo teksto menas tampa beprasmis. Šitaip „žodis“ tampa „vaizdo“ steigėju.

Autorė taip pat aptaria Švėgždos darbus. Jiems būdingas fotorealistiškas *meditatyvus* kasdienio daikto vaizdavimas, turintis sutelkti to daikto kasdienio naudojimo būtį. Vėlesniuju periodu šių darbų pavadinimai nurodo platesnę naudojimo būtį, kontekstą, nei galėtume surasti vien vaizde, tad žodis išplečia, pratęsia vaizdą. Juzefovič išvelgia panašumą į kai kuriuos Magritte'o kūrinius, kuriuose žodžiai substancialesni už įvardijamus objektus. Objektai tik ima įgau-

ti savo pavidalą – kadangi jo dar neturi, gali priiimti kokį tik nori vardą. Čia aprašomas atvirumo kontūras svarbus ir kūrybos visuomenės utopijai (ją, kaip pripažįstame, grindžia ir procesualinė laiko – dabar jau nebe kiekybinio, o kokybinio – samprata). Žodžiai-nešėjai dar nėra susiformavę ir kūrėjas gali šį netikrumą galiausiai įvardyti bet kaip<sup>25</sup>. Šią procesualią kūrybišką „nefiksuojančios“ ir todėl nebe „objektyvios“, „mokslinės“ kalbos sampratą Juzefovič grindžia Heideggerio filosofijos terminais. Heideggeriškosiomis sampratomis remiasi ir Kačerauskas<sup>26</sup>, virš visų kūrybos regionų kaip juos grindžiantį metakreatyvumą iškeldamas egzistencinę kūrybą – savo gyvenimo kūrybą, apimančią, reflektuojančią ir kreipiančią kūrybos siauresne prasme šakas tam tikra kryptimi. Šio kūrybingumo šaltiniu autorius nurodo kūrybinio subjekto mirtingumą, jo heidegeriškąją „būtį myriop“<sup>27</sup>. Svarstant kūrybos sampratą vokiečių mąstytojo atvertoje proskynoje, reikėtų atsižvelgti į jos kertinį *būties* matmenį: šis žymųjį *Sein-zum-Tode* verčia laisve-mirtin, todėl galbūt nebūtų labai tikslu šio žodžio lietuviškuoju atitikmeniu laikyti gana paplitusią, Kačerausko taip pat čia vartojamą fatališką išraišką, o labiau tiktų ramesnis vertimas buvimas-mirtin<sup>28</sup>, sykiu reiškiantis ir nesubjektinę kūrybos kaip (originaliai Heideggerio *Zuhandenheit* analizėje apmąstyta) *poiesis* sampratą. Be to, būtis telkia tris laiko ekstazes, todėl heidegeriškasis mąstymas, kitaip, nei numano Juzefovič, nepriklauso statiškumo ir procesualumo skaidai<sup>29</sup>.

Juzefovič taip pat aptariamuose grynųjį diskurso svarbą turbūt radikaliausiai akcentuojančiuose Gaitanži darbuose tiek

vaizdas, tiek jį aiškinantis žodis nurodo tą patį fiktyvų veikėją, tiek vaizdas, tiek žodis subordinuoti fiktyviai tikrovei. Šio autoriaus darbe *Negyva roko žvaigždė*, kaip nurodo Juzefovič, remiamasi nyčiškąja žmogaus ir antžmogio skirtimi: žmogiškumui priklauso galimybė būti aprašytam kasdieniais žodžiais, o antžmogiškumui duoklė atiduodama eskizus piešiant kompiuteriu, kurio brėžiamos *tiesios linijos* nepalietos žmogaus subjektyvumo. Tačiau galų gale paveikslai vis tiek tapomi ranka – į šį objektyvumą sugražinamas subjektyvumo elementas sukuriant objektyvumo ir subjektyvumo *sintezę*. Tad vaizdo ir žodžio sintezė čia tampa žmogiškumo ir antžmogiškumo sintezė, kurioje jie kartu kuria fiktyvią tikrovę. Juzefovič paaiškina, kad tai vis dėlto tėra intelektualus „postmodernus“ žaidimas, atribotas nuo „emocijų“, o tai sykiu reiškia, kad autorius akcentuoja užsidaręs savo individualiame nesuprantamume, patrauklumo nereikalingume<sup>30</sup>. Pasiskolinant Šliogerio žodžius, tokią nuostatą galima apibūdinti kaip „idiotų originalumą, nesuprasto genijaus pasipūtimą ir pagiežą, tą *ressentiment*, kuris nuo romantikų laikų yra tapęs „vienišųjų minios“ ir joje besiblaškančios, įniršusios, visų ir visko neapkenčiančios Browno dalelės kasdienybe.“<sup>31</sup> Tiesa, ši „neapykanta“ čia „sublimuota“ ir tapusi *frivoliškumu* (pamoga), labiau priderančiu kūrybiškai, o ne materialistinei (post)moderno raiškai. Juzefovič žodžiais, Gaitanži kūryba kelia „asociacijas su sapnu ar tiesiog vaizdinga fantazija“<sup>32</sup>, matome, kad joje aiškiai pasirodo žodžio sau pakankamumas.

Toks žodžio ar diskurso sau pakankamumas ragina išskelti klausimą ir dėl tokio kūrybos pobūdžio pačiam kūrybos „tikrumui“ keliamų problemų, nurodant

kūryboje kaip grynajame žodyje esančius prieštaravimus. Antai Kačerauskas nurodo, kad nūnai medijos įgalina ir iniciuoja kūrybą teikdamos idėjas kūrybiniam mainams, tačiau čia kūryba gali tapti vien jau duotų elementų kombinavimu, taip paminant skirtingumą ir individualumą kaip svarbiausius kūrybos principus. Nors kūrybiškumas siejamas su tam tikru pašaukimu iš nieko, kita vertus, kūrimą iš nieko gali pakeisti nuolatinis (per)kūrimo procesas to, kas jau sukurta: galima klausiti, kam reikėtų kurti iš nieko, jei bet kokia kūryba turi turėti pradžią, jei viskas jau sukurta plačiuose kultūros regionuose ir užtenka sumaišyti skirtingų sričių sandus – filosofijos, sociologijos, komunikacijos, ekonomikos, technologijos?<sup>33</sup>

Pats autorius<sup>34</sup> atsisako kalbėti apie bendrą kūrybingumo esmę: vietoj to konstatuojama, kad šiuo bruožu apibrėžiamą kūrybinę klasę, jos narius-individus atpažįstame – juos sieja tam tikri „šeiminiai panašumai“. Viena vertus, Kačerauskas kalba apie kūrybos klasės tam tikro apibrėžtumo, skiriant ją nuo kitų klasių, reikmę, kitą vertus, jis nesutinka su HSM uždaru apsibrėžimu, jų orientacija į „grynąjį protą“, mat taip ignoruojami nauji kūrybos ar komunikacijos visuomenėje kylantys fenomenai kaip myriop būnančių individų tarpusavio susipratimo problemos, neatsiejamos nuo jų individualios kūrybos<sup>35</sup>. Pasak autoriaus, būtent šie fenomenai gražina žmogų prie jo autentiškos būties, kartu susklausdami senąją kultūrinę ir kūrybinę visumą ir brėždami apmatius naujajai<sup>36</sup>. Tad reikia įveikti ne tik paskirų teoretikų, bet ir pačių mokslo šakų kaip tokių – sociologijos ir filosofijos ar netgi tokių viena kitai gretimų kaip kultūros industrijos ir kūrybos

industrijos tyrimai – dabartinį uždarumą bei izoliavimąsi.

Todėl Kačerauskas kultūros, kūrybos industrijų ir visuomenės problemoms tirti taiko horizontalia mokslo šakų sąveika grindžiamą metodologiją, naudodamas komunikacinę prieigą, leidžiančią peržengti tam tikro mokslo ribas ir tuomet vėl sugrįžti į jį su naujomis idėjomis, galbūt netgi šį mokslą „išsprogdinančiomis“

šitaip, be to, išvengiant probleminės ir istorinės perspektyvos netekties, besirandančios dėl izoliavimosi<sup>37</sup>. Atsisakoma vertikalios hierarchinės (moderno ankstesniu tarpsniu dar svarbios) šių mokslo šakų piramidės. Nepaisydamas paskirų mokslų ar jų šakų grynumo siekio, tapatumo, uždarumo, Kačerauskas ieško bendrumų, kartu siekdamas pagrįsti kūrybos visuomenės (tegu utopinės) sampratą<sup>38</sup>.

## Literatūra ir nuorodos

- <sup>1</sup> Žr. Nerijus Stasiulis, *Aristotelio filosofijos reikšmė Heideggerio mąstyme*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2014, p. 64–65.
- <sup>2</sup> Žr. ten pat, p. 111–125.
- <sup>3</sup> Žr. ten pat, p. 224.
- <sup>4</sup> Žr. Tomas Kačerauskas, Kūrybos visuomenės terminai ir sampratos, *Logos* 78, 2014, p. 8.
- <sup>5</sup> Ten pat.
- <sup>6</sup> Žr. ten pat.
- <sup>7</sup> Žr. Nerijus Stasiulis, Heidegeriškoji οὐσία interpretacija kaip atsakas į bergsoniškąją klasikinio mąstymo kritiką, *Problemos* 86, 2013, p. 74 ir toliau.
- <sup>8</sup> Žr. Jovilė Baravičiūtė, Pagrindiniai kūrybiškumo ir kūrybingumo aspektai šiuolaikiniuose humanitariniuose bei socialiniuose moksluose. *Filosofija. Sociologija* 25 (1), 2014, p. 19–28.
- <sup>9</sup> Žr. ten pat, p. 20.
- <sup>10</sup> Žr. Stasiulis, *Aristotelio filosofijos reikšmė*, p. 17.
- <sup>11</sup> Žr. Barevičiūtė, p. 22.
- <sup>12</sup> Žr. ten pat, p. 21.
- <sup>13</sup> Žr. ten pat.
- <sup>14</sup> Žr. Martynas Heidegeris, *Technikos klausimas. Rinktiniai raštai*. Iš vokiečių k. vertė A. Šliogeris. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1992.
- <sup>15</sup> Plg. Barevičiūtė, p. 25.
- <sup>16</sup> Žr. ten pat, p. 26.
- <sup>17</sup> Žr. Agnieška Juzefovič, Creative Interactions Between Word and Image in Modern Visual Culture. *Limes: Borderland Studies* 6 (2), 2013, p. 121–131.
- <sup>18</sup> Žr. ten pat, p. 122.
- <sup>19</sup> Tai turėtume laikyti tam tikra hėgeliškojo *Aufhebung* interpretacija; išeitį anapus šios interpretacijos žymi ketvirtąjį nario įvedimas į šią tri-
- narę struktūrą. Žr. Stasiulis, *Aristotelio filosofijos reikšmė*, p. 86–87, p. 224–225.
- <sup>20</sup> Žr. Juzefovič, p. 123.
- <sup>21</sup> Šiame svarstyme galėtume prisiminti ir tokį dar nuo antikos sofistų, irgi kultivavusių grynąjį svarstymą, mus pasiekiantį, taip pat ir Hegelio filosofijos istorijos paskaitose cituojamą samprotavimą: tavo šuo turi šuniukų, tad tu turi tėvą, kuris turi šuniukų, vadinasi, tavo broliai yra šuniukai.
- <sup>22</sup> Juzefovič, p. 124.
- <sup>23</sup> Žr. Stasiulis, *Aristotelio filosofijos reikšmė*, p. 167.
- <sup>24</sup> Žr. Juzefovič, p. 125.
- <sup>25</sup> Žr. ten pat, p. 127.
- <sup>26</sup> Žr. Tomas Kačerauskas, Kūrybos ir kultūros industrijos: filosofiniai, sociologiniai ir komunikaciniai aspektai. *Filosofija. Sociologija* 24 (3), 2013, p. 112–120.
- <sup>27</sup> Ten pat, p. 114.
- <sup>28</sup> Žr. Stasiulis, *Aristotelio filosofijos reikšmė*, p. 188, 224.
- <sup>29</sup> Žr. ten pat, p. 23–25, p. 224–225.
- <sup>30</sup> Žr. Juzefovič, p. 129.
- <sup>31</sup> Arvydas Šliogeris, Filosofijos sugrįžimas. A. Šliogeris, A. Mickūnas, *Filosofijos likimas*. Vilnius: Baltos lankos, 2009, p. 546.
- <sup>32</sup> Juzefovič, p. 129.
- <sup>33</sup> Žr. Kačerauskas, *Terminai ir sampratos*, p. 9.
- <sup>34</sup> Žr. Tomas Kačerauskas, Kūrybinė klasė: ekonominiai, sociologiniai, filosofiniai aspektai. *Filosofija. Sociologija* 25 (3), 2014, p. 155–163.
- <sup>35</sup> Žr. ten pat, p. 161.
- <sup>36</sup> Žr. Kačerauskas, *Kūrybos ir kultūros industrijos*, p. 114.
- <sup>37</sup> Žr. ten pat, 118.
- <sup>38</sup> Žr. Kačerauskas, *Terminai ir sampratos*, p. 9.